

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת וישב: החלום שהציל

הרב חיים יוסף דוד אזולאי, החיד"א, מתאר בספרו 'שם הגדולים'¹ מעשה שאירע עם אביו של רבינו אשר, הרא"ש, שלאחר פטירתו בליל שבת קודש התגלה בחלום לאלמנתו ואמר לה: ומה את עושה הנה, מהרי וקומי וקחי בניך ובנותיך והוציאם מהר מהמקום הזה כי מחר יהרגו כל היהודים אשר במקום הזה.

האלמנה התעוררה, לקחה את ילדיה ויצאה מהמקום. ואכן, "ויהי באשמורת הבוקר באו שודדים לעיר ויהרגו כל העיר ובזזו כל העיר וילכו".² כך ניצלו חייו של האמא וילדיה, ובניהם הרא"ש.

האם מותר לחלל שבת בעקבות חלום המורה על סכנה עתידית? מהו היחס הראוי לחלומות?

בפרשת השבוע אנו נפגשים עם חלומותיו של יוסף, שהתבררו כנכונים, לעומת תגובת אביו ואחיו: "וַיִּסְפָּר אֶל אָבִיו וְאֶל אֶחָיו וַיִּגְעַר בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה הַחֲלֹמֹת הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאֶמְךָ וְאֶחֱיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֲרָצָה".³ מצינו סתירה בין שני סוגיות בתלמוד - במסכת סנהדרין⁴ מסופר על אדם שאביו החביא כסף והוא לא יודע היכן הוא, והוא הצטער על כך. בחלומה אליו אביו ואמר לו היכן נמצא הכסף, והוסיף שמדובר על מעות של מעשר שני שהם קודש ולא ניתן להשתמש בהם. הוא אכן מצא את הכסף, וחכמים התיירו לו להשתמש בכסף ולא לחשוש שאלו הם מעות מעשר שני, משום ש"דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין", היינו אין לחשוש לדברי החלום. לעומת זאת, במסכת נדרים⁵ מובא שמי שחלם חלום שהראו לו שמנדים אותו, הוא צריך לכנס עשרה בני-אדם שיתירו לו את הנידוי, דבר המורה שיש התייחסות חיובית לחלום.

הפוסקים העלו תירוצים שונים ליישב את הסתירה בין שני המקורות, ונביא חלק מהתירוצים.

הריטב"א⁶ כתב שאמנם אין להתייחס לדברי חלומות גם כאשר הדבר נוגע לענייני איסורים, כמו היחס למעות מעשר שני, אך "כשבא לו התעוררות בחלום על ענייני עצמו, ראוי לו לחוש לדבר אם רואה עצמו נבהל ונפחד, שזה ודאי הערה מן השמים הוא שבה עליו שיחפש במעשיו ויחזור בתשובה". לכן אם רואה בחלום שנידו אותו, עליו להתייחס לחלום ולהתיר את הנידוי.

בשו"ת התשב"ץ⁷ כתב שדברי חלומות הם בגדר ספק. לכן, כאשר המתואר בחלום מתייחס לענייני ממון אז ספק ממון לקולא ואין להתייחס לחלום, ולכן אין להתייחס לכך שהמעות הם של מעשר שני. אך אם החלום מתייחס לענייני איסור והיתר, כמו נידוי, אז ספק חלום לחומרא ויש לחוש לו.

הרב שמואל לנדא⁸ כתב שאם תוכנו של החלום הוא על העבר, על מה שאירע, אין להתייחס אליו כלל, לכן אין להתייחס לחלום על המעות, כי זה מברר מה היה בעבר. אך אם התוכן של החלום על העתיד, הרי זה כנבואה שיש לחשוש לו, ולכן מי שנידוהו בחלום עליו להתיר נידויו.

עוד הוסיף הרב לנדא וטען שרוב החלומות הם לא אמיתיים ואין לחשוש להם גם בענייני איסור, אך במקרה ובו נידו אדם בחלום יש לחשוש לכך משום שאדם מנודה רובצת עליו מידת הדין והדין הוא כפיקוח נפש שיש לחשוש גם למיעוט.

¹ שם הגדולים (מערכת גדולים אות א-קצט).

² קב הישר (פרק מד).

³ בראשית (לו, י).

⁴ סנהדרין (ל ע"א).

⁵ נדרים (ח ע"א).

⁶ ריטב"א (תענית יב ע"ב ד"ה רב יהושע).

⁷ שו"ת התשב"ץ (ח"ב סימן קכח). ציין לדבריו רבי עקיבא איגר (גיליון הש"ס, סנהדרין ל ע"א).

⁸ שו"ת שיבת ציון (סימן נב).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

את היישום המעשי לדבריו אלו של הרב לנדא כתב הרב דוד שפרבר,⁹ מרבני רומניה בדור הקודם, כאשר נשאל מאישה האם מותר לה להעביר את קבר בנה הקטן ממקומו למקום אחר, זאת משום שהילד בא אליה בחלום ואיים עליה שאם לא תעביר את קברו הוא יחנוק אותה. הרב שפרבר התיר להעביר את הקבר ממקומו, בהסתמך על דברי הרב לנדא שבמקום בו יש חשש פיקוח נפש יש לחשוש לחלום, וכאן יש חשש לחייה של האמא המאוימת בחנק.

רבי יהודה החסיד בספר חסידים¹⁰ מתאר מקרה ובו הכינו ארון עץ לנפטר. את השאריות של העץ לקח איש אחד ורצה לעשות מהן כינור. בחלום, הגיע אליו הנפטר ואמר לו שאם הוא יעשה מהשאריות כינור הוא יתנקם בו. האיש לא שמע ובנה את הכינור מהשאריות. שוב בא הנפטר אליו בחלום ואמר לו שאם הוא לא ישבור את הכינור הוא יהיה חולה מסוכן. ואכן כך היה, האיש חלה בחולי מסוכן, עד שהבן שלו לקח את הכינור ושביר אותו על קברו של הנפטר. רבי יהודה החסיד מסיים: "אם בא המת בחלום על עניין המצוות, כמו שאמר מעות של מעשר שני הם, דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין". למדנו מדבריו, שאין להתייחס לחלומות על ענייני מצוות, אך כן יש לתת להם יחס חיובי ביתר התחומים.

נשוב לחלום בו נגלה אביו של הרא"ש לאלמנתו בליל שבת והורה לה לברוח מהעיר מחשש סכנה, שאכן התממשה. האם היה מותר לה לחלל שבת בעקבות החלום?

לפי מה שלמדנו נראה שהתשובה חיובית, שכן החלום עוסק על ענייני עצמו, כדברי הריטב"א, ועליו לחשוש לו. וכן לדברי התשב"ץ היחס לחלום מסופק ויש להחמיר בספק פיקוח נפש. כמו כן מדובר על חלום עם התייחסות לעתיד שדומה הדבר לנבואה לה יש לשמוע, כדברי הרב לנדא, שעוד הוסיף שבמקום של חשש סכנת נפשות יש לשמוע לדברי החלום. וכן לאור דברי רבי יהודה החסיד, שיש לציית לחלום בכל העניינים חוץ מענייני מצוות.

ראוי לסיים, שאדם הלומד מספרו של חכם, יש לו לחכם כוח וזכות לסייע ללומד ולהציל אותו מצרה כאשר הוא יבוא אליו בחלום ויאמר לו מה לעשות, כפי שכתב החיד"א¹¹ על חכם אחד שהיה רגיל ללמוד את דרשותיו של הרב משה אלשיך, וכשהיו צרות בפולין נגלה אליו הרב אלשיך והוא ניצל בזכותו. דברים אלו הביא גם הרב חיים פלאגי,¹² והוסיף שהוא עצמו היה לומד בספר אור החיים של הרב חיים בן עטר והוא נגלה אליו בחלום והציל אותו.

⁹ שו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ב יו"ד סימן קמז).

¹⁰ ספר חסידים (סימן תשכז).

¹¹ שם הגדולים (מערכת גדולים אות מ-קא). ראו כן גם אצל פלא יועץ (דובב שפתי ישנים).

¹² כף החיים (סימן לב אות נה).